

Волошук А. В., к.пед.н, доцент (Закарпатський художній інститут)

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ЗОЛТАНА БАКОНІЯ

***Анотація.** У статті розкрито мистецько-педагогічні методики Золтана Баконія, які сприяли успішній популяризації образотворчого мистецтва серед молоді та забезпечили виховання у них художньо-естетичних та моральних принципів. Обґрунтовано актуальність прикладу професійного підходу відомого педагога до мистецько-педагогічної майстерності.*

***Ключові слова:** художня освіта, образотворче мистецтво, дитяча творчість, художньо-естетичне виховання, педагогічна майстерність.*

***Аннотация.** В статье раскрыты художественно-педагогические методики Золтана Бакония, которые способствовали успешной популяризации изобразительного искусства среди молодежи и обеспечили воспитание у них художественно-эстетических и моральных принципов. Обоснована актуальность примера профессионального подхода известного педагога к художественно-педагогическому мастерству.*

***Ключевые слова:** художественное образование, изобразительное искусство, детское творчество, художественно-эстетическое воспитание, педагогическое мастерство.*

***Annotation.** Zoltan Bacony's artistically-pedagogical methods, which were instruments in successful popularization of fine art among young people and provided artistically-aesthetic education, moral principles, are analyzing in the article. An actual example of professional approach to artistically-pedagogical skills is the important element of the article.*

***Keywords:** artistic education, fine art, children's creativity, artistically-aesthetic education, pedagogical art.*

Одним із пріоритетних завдань сучасної України початку ХХІ століття є відродження духовності української нації, збереження її багатовікових культурних традицій. Провідна роль у цьому процесі відводиться освіті, важливою складовою якої є позашкільна освіта, яка спрямована на реалізацію творчого потенціалу молоді, формування її світогляду, розвиток різноманітних здібностей та особистісних якостей. З-поміж широкого спектру напрямів розвитку особистості у системі позашкільної освіти завжди вирізнялася мистецько-художня складова,

здатна забезпечити естетичне виховання дітей та юнацтва засобами образотворчого мистецтва.

Зміст художньо-естетичного виховання особистості досліджували такі відомі сучасні вчені-педагоги: Є. Антонович, А. Голизова, С. Кучер, О. Мироненко, О. Отич, Л. Оршанський, М. Пантюк, О. Половіна, Н. Савченко, В. Салко, О. Сташук, О. Шкурін та ін.); сучасні підходи до організації творчої діяльності школярів засобами образотворчого мистецтва розглядалися науковцями І. Демченко, В. Захаровою, В. Томашевським та ін.

Мету нашої статті є дослідження та збереження мистецької, педагогічної й творчої спадщини педагога-художника – Золтана Баконія. Окремі аспекти його доробку широко використовуються в практиці сучасної позашкільної освіти, однак є необхідність переосмислення її в умовах модернізації позашкільної художньої освіти.

Яскравою особистістю в історії позашкільної художньої освіти України є Заслужений учитель України Золтан Степанович Баконій (1916–1989 роки), який, незмінно керуючи студією образотворчого мистецтва при Ужгородському Палаці піонерів понад 40 років (1946–1989), забезпечив активне становлення художньої освіти на Закарпатті, виховання цілої плеяди молодих художників і поціновувачів мистецтва. Створена ним авторська педагогічна система була побудована на принципах гуманізму, народності, опори на національні традиції й загальнолюдські духовні цінності, виховувала глибоку повагу до культур інших національностей. Кожне заняття в образотворчій студії передбачало передавання учням знань про витоки народного мистецтва, художні і виконавські традиції різних регіонів, формувало уявлення про декоративність, оздоблення мистецьких та ужиткових творів, знайомило із загальними та локальними особливостями традиційних центрів народного мистецтва.

Важливим різновидом освітньо-розвивальних завдань у студії образотворчого мистецтва було тематичне малювання, яке в свою чергу, поділялося на виконання зображення за уявою та по пам'яті, що забезпечувало розвиток предметно і понятійно-образного мислення учнів, допомагало творчо переосмислити особисті почуття та враження. Активізації художньо-творчої уяви школярів сприяли розповіді педагога, розгляд візуального матеріалу, знайомство з надбаннями місцевих художників, організація екскурсій, етюдних замальовок на природі, що в сукупності забезпечувало набуття молоддю загальнолюдських цінностей та якостей високорозвиненої особистості.

Декоративне малювання в навчально-виховному процесі студії займало особливе місце. На думку Золтана Баконія, воно давало можливість повністю висвітлити традиції народного мистецтва, активізувати пізнавальні інтереси дітей, збагатити їхнє художнє сприйняття, спонукати до естетичних переживань і творчої діяльності [1]. На заняттях педагог

знайомив молодих художників із принципами гармонійного поєднання кольорів, своєрідними композиційними прийомами, стилізацією природних форм, із особливостями народних розписів (закарпатського, косівського, петриківського, опішнянського тощо), декоративного оздоблення речей, технічного виконання. Взірцями для наслідування і вивчення слугували візерунки на тканинах, ткацьких виробах, вишиванках, рушниках, різьбленому дереві, керамічному посуді, що були старанно збирані педагогом і гуртківцями під час пленерних виїздів по області, сприяючи проникненню до коренів народного мистецтва і на цьому ґрунті вихованню духовності та естетичності вражень.

Екскурсії в краєзнавчий, етнографічний, художній музеї, де учні мали можливість побачити, проаналізувати різні види декоративно-прикладного мистецтва, твори народних майстрів, забезпечували повноту вражень і активізацію їх творчої діяльності. Студійці робили короточасні начерки окремих виробів народного мистецтва, виразних орнаментальних мотивів, що складало цінний методичний фонд, на основі якого надалі створювалися творчі композиції в малюнках та ліпленні з глини.

Різновидом декоративних робіт було вивчення та виконання шрифтової композиції, прикладної графіки, декоративно-оформлювальної орнаментики. Під час занять використовувалися різноманітні ілюстративні матеріали, проводився поглиблений художньо-змістовний аналіз, який розкривав зв'язок із життям, традиціями, історією. Розвитку творчих здібностей учнів, їх винахідливості, почуття ритму, навчання поєднувати композиційно-тематичну роботу з декоративною сприяла прикладна графіка, яка застосовувалася в оформленні запрошень, написанні об'яв, оголошень, виготовленні обкладинок, обгорток. Результатом роботи стали видрукувані обласною типографією розроблені студійцями запрошення на святкування новорічної ялинки в місті, проведення міжшкільних олімпіад, учнівських виставок. Художнє оформлення обкладинки, ілюстрування творів улюблених письменників, надихало юних художників, вони цілком поринали у світ творчості. На вивчення прийомів роботи над візерунками виконувалися такі завдання: студійці молодшої групи оздоблювали смужку, використовуючи ритмічність побудови за взірцем та за уявою; учні середньої групи створювали безперервний сітчастий візерунок рослинного характеру для тканини, композиції з фруктів, квітів в трикутнику, квадраті, колі, використовуючи елементи закарпатського розпису; школярі старшої групи підпорядковували орнамент відповідній формі, а потім переносили його на самостійно виготовлені тарілки з пап'є-маше, що сприяло розвитку креативності учнів, їх уяви і фантазії, активізувало діяльність школярів, виховувало відчуття єдності форми і колірною вирішення образу, навчало оволодінню прийомами і методами роботи з художніми техніками та матеріалами.

Досягнення позитивних результатів у діяльності студії образотворчого мистецтва здійснювалося завдяки використанню різнобічних форм організації навчально-виховного процесу, спрямованих на гармонійний розвиток та стимулювання творчого потенціалу учнів, які з роками вдосконалювалися, набуваючи все більшої популярності серед дітей і молоді. Професійному зростанню юних художників, «шліфуванню» граней дитячих талантів сприяли пленерні екскурсії під незмінним керівництвом Золтана Баконія та видатних митців краю (впродовж 1950–1967), які стали невід’ємною складовою мистецько-педагогічної системи художника-педагога [2]. Черпаючи особисте натхнення в чудотворній силі природи, педагог привчав до цього і юних митців, вважаючи, що «безпосереднє спостереження красот ландшафту викликає потребу передачі думок і настрою засобами живопису, таке спілкування є багатющим джерелом для зародження творчих задумів [3]. Малювання пейзажу, за впевненістю керівника студії, є «найемоційнішим жанром образотворчого мистецтва, який здатний духовно збагатити дитину, навчити бачити красу рідного краю, розвинути естетичні почуття, привити розуміння композиційної, кольорової, ритмічної гармонії, забезпечити поняття простору, навчити виявляти характерні для місцевості особливості...» [4].

Особливістю пленерів була тісна співпраця з видатними художниками – членами Закарпатського відділення Спілки художників УРСР: заслуженим діячем мистецтв, членом-кореспондентом Академії мистецтв СРСР Й. Бокшаєм, заслуженим художником УРСР З. Шолтесом, народним художником УРСР А. Кашшаєм, заслуженим діячем мистецтв А. Коцкою, професійним художником О. Петкі, які брали в руки пензлі, фарби і творили поряд зі студійцями, надихаючи їх на творчість, даючи індивідуальні вказівки та поради, що забезпечувало ріст майстерності в юнацьких роботах.

Особлива увага учнів під час пленерних виїздів спрямовувалася на знайомство з унікальними пам’ятками архітектури, що стало для деяких студійців змістом життя. Колишній вихованець студії М. Сирохман, відомий сьогодні мистецтвознавець, який професійно займається дослідженням історії дерев’яних церков Закарпаття, особливостей їх архітектури, згадує: «Храми я захопився ще під час навчання у художній студії Золтана Баконія. Саме він привив мені зацікавлення народними спорудами, які зачарували мене своєю величністю та архаїчністю» [5].

Під час пленерних виїздів студійцям позували звичайні люди, які спеціально для групи юних митців одягали національне вбрання. Як зауважує педагог, «знайомлячись із народним костюмом, діти натхненно розглядають яскраве забарвлення і сполучення фарб, вивчають орнаментику, ритміку побудованого візерунку, стилізовані мотиви, що фіксуються у щоденниках для подальшого фрагментарного використання у декоративних та тематичних композиціях» [6]. Виховний вплив для екскурсантів мало і спілкування з

місцевими жителями, занурення в їх побут та працю, що надихало на створення малюнків із зображенням бокорашів, вівчарів, чабанів: «...велике враження справив на дітей момент, коли вівчарі, скликаючи отару овець, піднімали довгу і важку трембіту й відтворювали на ній чудову мелодію, яка відгомоном лунала над полонинськими просторами, торкаючись блакиті карпатського неба» [7, с. 2]. Незабутні зустрічі з верховинцями, вивчення їх життя знаходили відображення в роботах юних митців і розгорталися на фоні чудової природи («Школа в Карпатах», «На лісопункті», «На лісорозробці», «Бокораші», «Весна в колгоспі», «Збір винограду» та інші) [8]. Щирі, дружні контакти сприяли взаємопроникненню поетичної творчості, народного фольклору (коломийок, скоромовок, пісень) в душу юних художників, а сільські діти інтелектуально збагачувалися завдяки організованим студійцями бесідам про творчість видатних художників, показу репродукцій картин, змістовним відповідям на питання зацікавлених слухачів.

Ентузіазмом, невтомністю та педагогічним новаторством Золтана Баконія практика плернерних екскурсій переросла наприкінці 1960-х років в організацію першого й єдиного в Україні профільного дитячого табору «Юний художник», діяльність якого набула беззаперечного педагогічного визнання та одностайного схвалення мистецькою громадськістю. Базами були школи-інтернати невеликих міст і селищ – Перечина, Сваляви, Нижніх Воріт, освітні установи Великого Березного, Липчі, будинок відпочинку «Берегвар» санаторію «Карпати». У 1977 р. обласний табір був перекаваліфований на республіканський, широко відчинивши двері для юних талантів із Вінниці, Дніпропетровська, Донецька, Житомира, Запоріжжя, Києва, Криму, Луганська, Львова, Миколаєва, Північної Осетії, Полтави, Сімферополя, Сум, Харкова, Херсона [9]. Педагоги-художники навчали юних митців різним технікам (акварелі, гуаші, темпері, олії, пастелі, кольорової крейди, туші, ліногравюри, аплікації та мозаїки з паперу, графографії, вітражу, інтарсії, а також декоративно-прикладним мистецтвом (вишивці, чеканці, ліпленню з пластиліну і глини). На превеликий жаль, робота таборів «Юний художник» вже не практикується, а проблема відновлення їх роботи гальмується здебільшого чинниками організаційного характеру. Доцільним вбачається відновлення діяльності дитячих художніх таборів як безцінного елементу всебічного виховання дітей та юнацтва в умовах позашкільної освіти.

Постійний інтерес до народного мистецтва зумовив появу такої оригінальної форми як експедиції з метою збирання етнографічного матеріалу, зустрічі з народними майстрами, дослідження історії мистецтва і промислів. Майже всі студійці, які займалися рисунком і живописом, брали активну участь у секції ліплення з глини, виконували поробки із пап'є-маше, із природного матеріалу, аплікаційні роботи (з паперу,

тканини, соломи), гравіювали на лінолеумі, вирізували витинанки. Саме різноманітність завдань викликала прояв активності та неординарності в творчій діяльності, а всі заходи впливали на формування світогляду учнів, забезпечували розвиток їх здібностей.

Високопрофесійний підхід педагога до навчання образотворчості дітей віком від 4 до 17 років в умовах позашкільної студії забезпечив ефективність діяльності: понад 8 тисяч дітей і підлітків пройшли через студію за життя Золтана Баконія, понад 400 пов'язали професійне становлення з мистецтвом. Педагогіка Золтана Баконія опосередковано отримала міжнародне визнання завдяки участі сотень студійців у міжнародних виставках дитячої творчості в 51 країні світу, де презентували понад 7 тисяч малюнків.

На основі викладеного вище можна стверджувати, що у студії з раннього віку привчали кожного учня відчувати неповторність світу, вірити в свою мрію, домагатися її здійснення, жити в красі, казці, фантазії, творчості. В учнях формувалося цілісне сприйняття культурного простору, виховувалася інтегрована особистість, розвивалася повага до художніх професій. Раціональність системи художньої освіти Золтана Баконія визнана громадськістю ще за життя педагога, підтверджує свою життєздатність у сучасних умовах реформування національної школи в Україні, продовжує розвиватися зусиллями його колишніх колег та послідовників, а образотворча студія, заснована ним, нині з гордістю носить його ім'я, живе і працює задля дітей та юнацтва.

На сьогоднішній день необхідним є збереження кращих традицій закарпатської школи живопису в діяльності позашкільних закладів, які синтезували академічну підготовку, орієнтувалися на народне мистецтво, були відкритими для надбань світового мистецтва.

1. Баконій З. С. Уроки малювання в початковій школі (з досвіду роботи) / З. С. Баконій. – Ужгород: Ін-т удосконалення кваліфікації вчителів, 1957. – 208 с. 2. Волошук А. В. Розвиток творчих здібностей дітей шляхом пленерних екскурсій (з досвіду роботи педагога-художника Золтана Баконія) / А. В. Волошук // Молодь і ринок. – Дрогобич, 2009. – № 6 (53). – С. 96–101. 3. Баконій З. С. Творча екскурсія юних художників / З. С. Баконій // Молодь Закарпаття. – 1954. – 22 серпня. – С. 3. 4. Баконій З. С. Пленер юних художників / З. С. Баконій // Закарпатська правда. – 1954. – 25 серпня. – С. 4. 5. Луцкер Л. Повноважний представник дитинства / Л. Луцкер // Ужгород. – 2010. – № 1 (573) – 15 січня. – С. 12. 6. Сизов Л. У таборі юних митців / Л. Сизов // Ленінський шлях. – 1973. – 19 червня. – С. 4., с. 4. 7. Особистий архів З. С. Баконія. – Ф. II. Методичні розробки та звіти З. С. Баконія. – Спр. 56. 8. Баконій З. С. Розвиток творчих здібностей дітей шляхом пленерних екскурсій / З. С. Баконій // Рукопис, 27 арк. 9. Баконій З. С. У юних художників / З. С. Баконій // Молодь Закарпаття. – 1952. – 21 вересня. – С. 4.

Рецензент: д.пед.н., ст. наук. співробітник С. В. Кановець.